

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒՐՎԱԳԾԵՐԸ

Տնտեսական բարեփոխումների առումով Հնդկաստանը նույնպես մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում: Հնդկաստանի տնտեսական բարեփոխումները ձեռնարկել է Ռ. Գանդիի կառավարությունը: Շնորհիվ Հնդկաստանում իրականացված տնտեսական բարեփոխումների՝ տնտեսությունը կայունորեն աճում է ավելի քան 40 տարի: 2008-2018 թթ. երկրի ՀՆԱ-ն աճել է 2.2 անգամ: 2018 թ. ՀՆԱ-ն կազմել է 2.719 տրիլիոն դոլար¹: Իրական ՀՆԱ-ի տարեկան միջին աճի տեմպը 2000–2017 թվականներին կազմել է 7,1%²: Այնուամենայնիվ, մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ն մնում է համեմատաբար ցածր՝ 6,5 հազ. դոլար: Ըստ ԱՄՀ գնահատականի՝ 2017 թվականին Հնդկաստանի բնակչությունը կազմել է 1,32 միլիարդ մարդ (աշխարհի բնակչության 17.3%-ը): Վերջին տասնամյակում բնակչությունն աճել է 15%-ով³:

Հնդկաստանի տնտեսությունը ՀՆԱ-ի առումով աշխարհում առաջատարներից մեկն է, ըստ ԱՄՀ-ի՝ 2009-ից ի վեր Հնդկաստանը ՀՆԱ-ով երրորդն է աշխարհում: Երկրի ներդրումը համաշխարհային ՀՆԱ-ում 2017 թվականին հասել է 7,4%-ի⁴:

Երկրի ՀՆԱ-ի կառուցվածքում ծառայությունների տեսակարար կշիռը կազմում է 54.2%, արդյունաբերությանը՝ 31%, և գյուղատնտեսությանը՝ 14.8%⁵: ՀՆԱ-ի փոքր մասնաբաժին է գյուղատնտեսությունը, այնուամենայնիվ այն շարունակում է մնալ տնտեսության կարևոր ոլորտ և աշխատատեղեր է ապահովում երկրի բնակչության ավելի քան 50% -ի համար:

Երկրի տնտեսության ծառայությունների ոլորտում ֆինանսական, անշարժ գույքի և բիզնեսի ծառայությունների բաժինը կազմում է 21.7%, մինչդեռ առևտուր, սնունդ և կացարան, տրանսպորտ և կապ ոլորտները՝ 19,2%: Այսօր Հնդկաստանը տեղեկատվական լուծումներ տրամադրելու համաշխարհային առաջատարներից է:

2017 թվականին Հնդկաստանին բաժին է ընկել համաշխարհային արտահանման 1,2%-ը և ներմուծման 1,9%-ը: Հնդկաստանի արտահանման հիմքում

¹ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=IN>

² Индия: особенности экономического роста и энергетика, Бюллетень о текущих тенденциях мировой экономики, выпуск № 33, июнь 2018, с. 3.

³ Индия: особенности экономического роста и энергетика, Бюллетень о текущих тенденциях мировой экономики, выпуск № 33, июнь 2018, с. 7.

⁴ Подробнее см.: Бюллетень о текущих тенденциях мировой экономики № 28, январь 2018 г. <http://ac.gov.ru/files/publication/a/15761.pdf>

⁵ Обзор состояния экономики и основных направлений внешнеэкономической деятельности Индии в 2017/18 финансовом году, с. 3.

ընկած են մշակված աղամանդներն ու պատրաստի զարդերը (15.8%), նավթամթերքը (11.7%), տեքստիլ արտադրանքը (8.9%), գյուղատնտեսական արտադրանքը (8.2%), տրանսպորտային սարքավորումները (5.4%), ինժեներական ապրանքները (5.1%), գունավոր մետաղները (3.2%): Հնդկական ներմուծման առաջատար ապրանքներն են՝ հում նավթ և նավթամթերք (26.8%), թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր և մետաղներ (14%), էլեկտրոնիկա (10%), մեքենաներ և սարքավորումներ (8.4%), գյուղմթերք (7.8%), քիմիական արդյունաբերության արտադրանք (5.3%)¹:

Գնաճի արժեքը 2015-2018 թվականներին մնաց ցածր մակարդակի վրա (2.28 - 4.11%) նախորդ ժամանակահատվածների համեմատ²:

Հնդկաստանում վերջին տարիներին խնայողության մակարդակը անկում է ապրում (2017 թ.՝ 31,7%): Սկսած 2008 թվականից՝ արագորեն կրճատվում են կուտակման չափերը, բնակչությունը գնալով ավելի է գերադասում շուկայի գործիքները (բաժնետոմսեր, պարտատոմսեր, ապահովագրական և կենսաթոշակային ֆոնդեր), այլ ոչ թե արժույթային և բանկային ավանդները:

Ըստ ԱՄՀ գնահատականի՝ Հնդկաստանի տնտեսությունը մինչև 2023 թվականը ընկած ժամանակահատվածում միջին հաշվով կաճի տարեկան 8.0%-ով և կունենա համաշխարհային ՀՆԱ-ի 9,4%-ը: Հնդկաստանում մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ն կաճի և ներկայիս 6.5 հազ. դոլարից կդառնա 9,6 հազ. դոլար: ԱՄՀ-ը ՀՆԱ-ի բարձր աճը կապում է անձնական սպառման ընդլայնման հետ: Հարկային համակարգի և հարկային վարչարարության պարզեցման նպատակով սահմանվել է ապրանքների և ծառայությունների միասնական հարկ³:

Հնդկաստանի երկարաժամկետ մարտահրավերներից են համատարած աղքատությունը, սոցիալական անբավարար ենթակառուցվածքները, որակյալ միջնակարգ և բարձրագույն կրթության ոչ բավարար մակարդակը, ինչպես նաև գյուղական բնակչության արտագաղթը դեպի քաղաքներ:

Վերջին երկու տասնամյակում ձեռնարկված տնտեսական լայնածավալ բարեփոխումներն ունեցան հեռահար հետևանքներ: Մեծ և անընդհատ աճող շուկան, զարգացող ենթակառուցվածքները, ճկուն կարգավորման միջավայրը, արտոնությունները, տնտեսական գրավիչ հեռանկարը Հնդկաստանը դարձրել են ներդրումների համար մրցակցային երկիր:

Հնդկաստանի տնտեսական պատմության մեջ առանձնանում են երկու մակրոփուլեր՝ զարգացում ըստ ներմուծման փոխարինման մոդելի (մինչև 1990-ականների սկզբը) և տնտեսության ազատականացում⁴:

¹ Обзор состояния экономики и основных направлений внешнеэкономической деятельности Индии в 2017/18 финансовом году, с. 5.

² <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?locations=IN>

³ Индия: особенности экономического роста и энергетика, Бюллетень о текущих тенденциях мировой экономики, выпуск № 33, июнь 2018, с.15.

⁴ Маляров О., Роль государства в переходной экономике: опыт Индии // Экономическая наука современной России // Экономика зарубежных стран // N 2, 2000, 16 с., էլեկտրոնային հղում file:///C:/Users/Razmik/Desktop/hndkastan/08.11/elibrary_9567726_35965859.pdf с. 131.

Առաջին փուլում տնտեսությունում պետության դերի ամրապնդումը հիմք է դարձել արդյունաբերական և գիտատեխնիկական բազայի ստեղծմանը, տնտեսության ընդհանուր արդիականացմանը և դրա մրցունակության բարձրացմանը: Նախնական բարեփոխումների ռազմավարությունը հետապնդում էր ներմուծումը փոխարինող արդյունաբերության ստեղծման նպատակ¹:

Ներմուծման փոխարինման քաղաքականության առանձնահատկություններից էր ներքին շուկայի սակագնային պաշտպանության կարճ ժամանակահատվածից անցում դեպի արտահանման արդյունաբերականացում՝ օգտագործելով համաշխարհային առևտրի բարենպաստ միտումները: Պետությունն ամրապնդեց իր ազդեցությունը տնտեսությունում երկու հիմնական ձևով՝ որպես ընդհանուր տնտեսական նշանակության ոլորտներում ակտիվների սեփականատեր և վարելով ինստիտուցիոնալ քաղաքականություն: Ի տարբերություն Ռուսաստանի և Հայաստանի Հանրապետության՝ Հնդկաստանը և Չինաստանը չգնացին ընդհանուր հանրային հատվածի համակարգի ապամոնոտաժման և ավելի շատ կենտրոնացած էին ձեռնարկությունները շուկայական միջավայր բերելու արդյունավետության և մրցունակության ապահովման վրա: Պետությունը պահպանել է իր կարևոր աջակցությունն արտահանման մեծ ներուժ ունեցող արդյունաբերության զարգացմանը և էկոլոգիական անվտանգությանը:

Ներմուծման փոխարինման հիմնական փուլի ավարտով դյուրացվեց Հնդկաստանի անցումը արտահանմանն ուղղված զարգացման մոդելին, և հնարավորություն ընձեռվեց գլոբալիզացիայի մարտահրավերներին արձագանքել ամուր դիրքերից՝ ընդլայնելով ազատ մրցակցությունը և խոշոր մասնավոր ձեռներեցությունը: 1991 թվականի տնտեսական հեղափոխությունից հետո Հնդկաստանը դարձավ աշխարհի ամենաարագ զարգացող խոշոր տնտեսություններից մեկը: Հարկ է նշել, որ շահութաբեր պետական ձեռնարկությունները, որպես կանոն, չմասնավորեցվեցին, և շահույթ չհետապնդող ձեռնարկությունների մասով իրականացվեցին բարելավման միջոցառումներ: Հանրային հատվածի բարեփոխումներից էր հանրային բնույթի պահպանման ապահովումը, ըստ որի՝ պետության բաժնեմասը չնվազեց 51%-ից: Ընտրված ռազմավարությունն ապահովեց ներդրումների մշտական աճ տնտեսության բոլոր ոլորտներում, տնտեսական աճի բարձր տեմպեր և դրա արդիականացում, հնարավորություն տվեց խուսափել 1998 և 2009 թվականների ճգնաժամերից²: Միաժամանակ այն պայմանավորված է դրսից «տաք փողեր» ներգրավելու զգուշավոր քաղաքականությամբ:

Կայուն տնտեսական աճ ապահովելու համար Հնդկաստանն ավելի վաղ էր հասկացել գիտության և տեխնոլոգիայի զարգացմանն ուղղված միջոցառումների իրականացման կարևորությունը: Այն առաջինն է ստեղծել գիտական հետազոտությունների և բնապահպանական նախարարություն: Հնդկաստանում գիտության և տեխնոլոգիաների զարգացման ընդհանուր ուղղություններն ընդգրկել են բնակչության հիմնական կարիքները բավարարող տեխնոլոգիա-

¹ <http://lawinrussia.ru/content/opyt-ekonomicheskoy-reformy-v-indii-0>

² <http://lawinrussia.ru/content/opyt-ekonomicheskoy-reformy-v-indii-0>

ների զարգացումը, սոցիալական և տնտեսական ծրագրերի սերտ ինտեգրումը գիտության և տեխնոլոգիաների հետ, գիտելիքահենք արտահանման կառուցվածքի փոփոխության խթանումը, մտավոր սեփականության իրավունքի համակարգի կատարելագործումը, հասարակության բոլոր ոլորտներում գիտության տարածման խթանումը, երիտասարդության համար գիտական ոլորտում աշխատելու հնարավորությունների ընդլայնումը:

Այս ուղղությամբ բարեփոխումները հայտնի են «Դելիի համաձայնություն» անվանումով, որի հիմքն են ազատականացումը, սեփականաշնորհումը և գլոբալացումը: Այն ներառում է հետևյալ առանձնահատկությունները¹.

1) արագ կողմնորոշվածությամբ, բայց հավասարակշռված զարգացում ներառյալ ներքին և արտաքին տնտեսական ազատականացման ներդաշնակ իրականացումը:

2) Սոցիալական լարվածության վերացման իրական խնդիրներ, որոնց թվում հատկապես կարևորվում է բնակչության կրթական մակարդակի բարելավումը (անկախության սկզբնական տարիներին կրթության ոլորտի ծախսերը կազմում էին ՀՆԱ-ի 0,6%, հետագայում ՀՆԱ-ի 3%-ը), աղքատության նվազեցումը, որոնք խթանեցին մարդկային ներուժի զարգացումը և նպաստեցին աշխատանքային ռեսուրսների առավել արդյունավետ օգտագործմանը:

3) Նորարարության զարգացում և ֆինանսավորում: Ներկայումս գիտակրթական արդյունքը մոտենում է ՀՆԱ-ի 1%-ին:

4) Պետության առանձնահատուկ դերը տնտեսությունում: Կառավարության ձեռքում են երկրում մակրոտնտեսական իրավիճակի վրա ազդելու համար նշանակալի տնտեսական գործիքները: Օրինակ՝ նահանգը հանդես է գալիս որպես հիմնական ներդրող ֆոնդերում (ընդհանուր ներդրման մոտ 1/3-ը):

5) Հնդկաստանի ակտիվ ներառումը համաշխարհային տնտեսության մեջ: Վերջին երկու տասնամյակում ակնհայտ դարձավ Հնդկաստանի դիրքը կապիտալի միջազգային շարժի մեջ:

Հնդկաստանի տնտեսության պետական և մասնավոր հատվածների դերն ու տեղը որոշվում են յուրաքանչյուր փուլում՝ հիմնվելով սոցիալ-տնտեսական զարգացման ձեռք բերված մակարդակի և ռազմավարական նպատակների վրա:

Մասնավոր հատվածի և դրա սոցիալ-տնտեսական կառուցվածքի վրա պետության ազդեցության հիմնական ուղղություններն են².

- օժանդակել մասնավորի զարգացմանը որպես ամբողջություն՝ ա) ապահովելով անհրաժեշտ ենթակառուցվածքներ, արտադրության և ֆինանսական ռեսուրսներ, բ) նպաստելով դրա արտադրության ծախսերի իջեցմանը և արտադրողականության ավելացմանը,

¹ Галищева Н., “Делийский консенсус” – индийская модель либерализации экономики // Мировая экономика: проблемы восстановления // Азия и Африка сегодня, № 3, 2014, 8 с., էլեկտրոնային հղում՝ <file:///C:/Users/Razmik/Desktop/hndkastan/08.11/+..pdf>, с. 6.

² <http://lawinrussia.ru/content/opyt-ekonomicheskoy-reformy-v-indii-0>

- օտարերկրյա կապիտալն ուղղել ազգային կապիտալի զարգացման կարիքներին,
- խոշոր կապիտալի կառուցվածքի արդիականացում՝ ապահովելով դրանց արտահոսքը դեպի կապիտալատար և տեխնոլոգիական բարդ արդյունաբերություն,
- խթանել փոքր արդյունաբերության աճը, արդիականացումը և ինտեգրումը,
- արհեստագործական արդյունաբերությանը որպես զբաղվածության պահուստի աջակցելը:

Հնդկաստանի տնտեսական առաջընթացին նպաստել են.

1. հնդկական այլընտրանքային մոդելի ձևավորումը, որը կարելի է բնութագրել հետևյալ կերպ. ներքին ռեսուրսների հաշվին աճ, ներքին շուկա՝ համատեղելով «մեծ» և «փոքր» տնտեսությունները: Ստեղծված խառը տնտեսության մոդելը հիմնված է երկու ուղղությունների վրա: Առաջինը «արտաքին աճի» ուղղությունն է՝ խոշոր և միջին արդյունաբերության զարգացմամբ մի շարք ոլորտներում համախառն տնտեսական ցուցանիշների ապահովում: Երկրորդ ուղղությունը «ներքին աճն» է՝ միկրոարտադրության մեջ մեծ թվով աղքատ մարդկանց ընդգրկելով ընդլայնել ներքին շուկան, որը կարելի է անվանել «փոքր տնտեսություն»: Հնդկաստանի եզակիությունն այն է, որ փոքր, միջին և խոշոր բիզնեսը փոխկապակցված են և լրացնում են միմյանց: Փոքր տնտեսության զարգացման շնորհիվ խոշոր բիզնեսն ավելի արագ է աճում¹:

2. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման ռազմավարության մշակման և միջոցների նպատակային օգտագործման ապահովման բանալին տնտեսության վրա պետության ազդեցության պլանավորումն է: Այն նախադրյալ է տնտեսության արդիականացման և դրա իրականացման միջոցով՝ իր կառուցվածքում խորքային տեղաշարժերի համար: Դրա առանձնահատկություններն են².

2.1. սոցիալ-տնտեսական կառուցվածքի փուլային ինտեգրացման համակարգային արդիականացման ռազմավարություն: Զարգացման յուրաքանչյուր փուլի համար պլանավորումը որոշում է շուկայի և պետական կարգավորման, պետական և մասնավոր հատվածների, ազգային և արտաքին կապիտալի, խոշոր և փոքր արտադրության դերը: Պլանավորումը որոշում է տնտեսության հիմնական ճյուղերի զարգացման փոփոխականներն ու տեմպը, բնակչության սոցիալական պայմանները:

2.2. Պլանավորումը համատեղում է երկարաժամկետ (20-25 տարի) կանխատեսման և զարգացման ռազմավարություն, միջնաժամկետ (հնգամյա) և տարեկան պլանավորում: Հիմնական դերը խաղում են հնգամյա ծրագրերը: Դրանք մանրամասն դիտարկում են տնտեսության տարբեր ոլորտների զարգացման ծրագրերը, խնդիրները, զարգացման դժվարությունները, դրանց լուծ-

¹ <https://globalaffairs.ru/global-processes/Indiya-nachat-s-maloi-19366>

² Маляров О. В., Государственное регулирование в переходной экономике: опыт Индии // Россия и мир в XXI веке // 12 с., էլեկտրոնային հղում՝ file:///C:/Users/Razmik/Desktop/hndkastan/08.11/elibrary_16401222_24545571+.pdf, с. 121-122

ման և հաղթահարման եղանակները: Հնգամյա պլանավորումը ներդրումների և գործունեության ծրագիր է, որը պետք է նպաստի երկրի տնտեսության զարգացմանը: Տարեկան պլանի մշակումն իր մեջ ներառում է ռեսուրսների բաշխում նահանգների, ճյուղային ոլորտների միջև:

2.3. Համատեղում է պետական հատվածի քաղաքականության պլանավորումը մասնավոր հատվածի պլանավորման հետ: Պլանավորվում են կապիտալ ներդրումները ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր հատվածների համար: Մասնավոր հատվածում անհրաժեշտության դեպքում, ազգային տեսանկյունից որոշակի նպատակների հասնելու համար, կառավարությունն օգտագործում է քաղաքական լծակներ և խթաններ:

2.4. Հաշվի է առնում նահանգային զարգացման ծրագրերը, որոնք պետք է բխեն ազգային պլանից:

2.5. Հնդկական պլանավորումն ունի ինստիտուցիոնալ բնույթ: Պլանավորման հիմնական մարմինը Հնդկաստանի պլանավորման հանձնաժողովն է: Նախ՝ այն տարբեր նախարարությունների և գերատեսչությունների գործունեության համակարգումն է: Երկրորդ՝ պլանավորման հանձնաժողովը համակարգում է կենտրոնական պլանը և պետական ծրագրերը:

2.6. Հենվում է վիճակագրական լայն բազայի վրա: Ամբողջ Հնդկաստանի լայնածավալ վիճակագրությունն ընդգրկում է բնակչության, տնտեսական, գյուղատնտեսական, արդյունաբերական և այլ հաշվառման տվյալները:

2.7. Հնդիկ գիտական և փորձագիտական հանրության ներգրավումն է որոշումների կայացման գործընթացում, հիմնվելով գիտության, փորձագետների հետ սերտ կապի վրա՝ ստեղծում են հատուկ փորձագիտական հանձնաժողովներ, որոնք կազմում և հրապարակում են զեկույցներ, իրականացնում խնդիրների վերլուծություն, կատարում եզրակացություններ և խնդիրների լուծման առաջարկություններ:

2.8. Հնդկական հասարակությանը կենտրոնացնելու սոցիալ-տնտեսական գործընթացի զարգացման համար:

Այսպիսով՝ հնդկական փորձի հիմնական դերը սոցիալ-տնտեսական պլանավորումը և դրա իրականացումն է փորձագիտական մարմնի կողմից, բայց պետության ղեկավարի գլխավորությամբ:

3. Աշխարհում ամենամեծ համագործակցային տնտեսության ձևավորումը: Հնդկաստանի յուրաքանչյուր հինգերորդ քաղաքացի կոոպերատիվի անդամ է: Կոոպերատիվների մեծ մասը տեղակայված է գյուղական վայրերում և ինչ-որ կերպ կապված է գյուղի հետ, սակայն միայն կեսն է զբաղվում գյուղատնտեսությամբ, մնացածը արտադրում են այլ տեսակի ապրանքներ¹:

4. Առավելագույն զբաղվածության ապահովում փոքր արդյունաբերությամբ: Փոքր արտադրողներն ունեն բացարձակ առավելություն պետական գնումների և առավել բարենպաստ ֆինանսավորման համակարգում: 2014-ի մայիսին

¹ <https://globalaffairs.ru/global-processes/Indiya-nachat-s-maloi-19366>

Հնդկաստանում իշխանության եկած Նարենդրա Մոդիի կառավարությունը կարևորեց զարգացման քաղաքականությունը ներքին շուկայի և սոցիալական համախմբման հաշվին: Ըստ նրա՝ հասարակության տնտեսական ռեսուրսները պետք է օգտագործվեն աղքատների բարեկեցության համար, տեղական արտադրության աճն անհրաժեշտ է առավելագույնի հասցնել՝ փոքր արդյունաբերության զարգացմամբ գործարկելով համապետական Do It In India նախագիծը¹: Հնդկաստանին հետևելով՝ Չինաստանը վերջին տարիներին ակտիվորեն վերականգնում է տնտեսությունը հենց ներքին սպառման աճի ուղղությամբ:

Հնդկական արդյունաբերության առանձնահատկությունը փոքր մասշտաբի արտադրության զգալի մասն է: Փոքրածավալ արտադրությունն ավանդական է և ժամանակակից: Ավանդականը հիմնականում զարգացած է գյուղերում: «Փոքր բիզնեսի» զարգացման նպատակը ոչ թե «միջին խավի» ընդլայնումն է, այլ զբաղվածությունն ավելացնելու միջոցով աղքատության մեղմացումը:

Փոքր և միջին ձեռնարկությունները կարևոր դեր են խաղում Հնդկաստանի տնտեսության մեջ: Դրանց մասնաբաժինը երկրի ՀՆԱ-ում կազմում է 28,77%: ՓՄՁ-ների կողմից արտադրված ապրանքներն ու ծառայությունները կազմում են երկրի ընդհանուր արտահանման 40%-ը: Երկրում աշխատող ՓՄՁ-ների ընդհանուր թիվը 63.4 միլիոն է, ընդ որում՝ ձեռնարկությունների 51%-ը գտնվում է գյուղական վայրերում, իսկ մնացածը՝ քաղաքներում: Փոքր և միջին ձեռնարկություններում մեծ մասը միկրո ձեռնարկություններ են՝ 89,5%, 11,2%-ը՝ փոքր, 3,9%-ը՝ միջին ձեռնարկություններ²:

ՓՄՁ զարգացմանը նպաստում է պետության կողմից սերտիֆիկացման հետ կապված ծախսերի 75 %-ի կատարումը: Կառավարության կողմից իրականացվող միջոցառումներն ուղղված են ՓՄՁ-ների ներգրավմանը պետական գնումներին, մասնավորապես՝ պետական գնումների 20%-ի ապահովումը ՓՄՁ-ների միջոցով: ՓՄՁ-ների մրցունակությունը բարձրացնելու համար Ազգային փոքր բիզնեսի կորպորացիան (National Small Industries Corporation) ստեղծել է միատարր ապրանքներ արտադրող փոքր ձեռնարկությունների ասոցիացիաներ՝ խոշոր պատվեր ապահովելու համար: Կորպորացիան փոքր ձեռնարկությունների անունից հայտ է ներկայացնում մրցույթին մասնակցելու համար, այնուհետև պատվերը բաշխում մասնակիցների միջև՝ իրենց արտադրական հնարավորություններին համապատասխան³:

5. Հնդկաստանի բազմազան տնտեսությունը, որն ընդգրկում է ավանդական և ժամանակակից գյուղատնտեսությունը, արհեստները, ժամանակակից արդյունաբերության լայն տեսականի և ծառայությունների բազմաթիվ տեսակներ:

2005-ին Հնդկաստանն ընդունեց Գյուլիի զբաղվածության երաշխիքների

¹ <https://globalaffairs.ru/global-processes/Indiya-nachat-s-maloi-19366>

² Обзор состояния экономики и основных направлений внешнеэкономической деятельности Индии в 2017/18 финансовом году, с. 51.

³ Обзор состояния экономики и основных направлений внешнеэкономической деятельности Индии в 2017/18 финансовом году, с. 53.

մասին օրենքը: Այն ուժի մեջ է մտել 2009 թ.: Համաձայն նրա՝ գյուղի բոլոր բնակիչները կարող են ստանալ 100 օր վճարովի ֆիզիկական աշխատանք, վճարումը կլինի նվազագույն (օրական 1-2 ԱՄՆ դոլար): Այդ դեպքում չեն լինում ներդրումներ շարունակական կրթության ոլորտում այն մարդկանց համար, որոնք այս ծրագրերից պետք է օգտվեն:

Գյուղատնտեսության ոլորտի բարեփոխումներից են գյուղատնտեսական նշանակության հողերի համախմբմամբ կոոպերատիվ ֆերմերային տնտեսությունների ստեղծումը՝ երաշխավորելով վաճառքի շուկան, «աջակցող» պետական գնումների ձևավորումը: Հնդկաստանը, զարգացող այլ երկրների հետ միասին, պարտավորվել է ամբողջովին հրաժարվել գյուղատնտեսական արտադրանքի արտահանման սուբսիդիաներից, իսկ մինչև 2023-ի վերջը՝ վերացնել արտահանման համար գյուղատնտեսական ոլորտի ենթակառուցվածքների զարգացման սուբսիդիաները:

Տեքստիլ արտադրությունը՝ գյուղատնտեսությունից հետո Հնդկաստանում զբաղվածության երկրորդ ամենամեծ աղբյուրը, կազմում է ընդհանուր արտադրանքի 20%-ը¹: Մի շարք ծրագրերի և նախաձեռնությունների միջոցով իրականացվում է տեքստիլ արդյունաբերությանը աջակցելու քաղաքականություն՝ ներառյալ

- տեխնիկական վերազինման ֆինանսավորման ծրագիր (Technology Upgradation Fund Scheme, TUFS), որը արտադրողներին ցուցաբերում է ֆինանսական աջակցություն պետական փոխհատուցումների և սուբսիդիաների միջոցով արտադրությունն արդիականացնելու համար:

- Տեքստիլ տեխնոլոգիական արդյունաբերական պարկերի ստեղծման ծրագիր («Ինտեգրացված տեքստիլ պարկերի սխեմա», Scheme for Integrated Textile Parks (SITP), որտեղ կառավարության դերը դրանց ստեղծման գործընթացում իրականացվող բոլոր կազմակերպչական և իրավական միջոցառումներն են: Ծրագիրը խթանում է նորարարությունը պետական-մասնավոր գործընկերության մեխանիզմների միջոցով՝ ներառյալ

- ծրագրերի ֆինանսավորումը ծրագրի նախաձեռնողի հետ հավասար հիմունքներով,

- վենչուրային կապիտալի ֆոնդերի հետ համատեղ ծրագրերի ֆինանսավորումը,

- ընտրված տարածքներում նորարարական կենտրոնների ստեղծումը՝ երկարաժամկետ ծրագրերի իրականացման համար,

- միջազգային ընկերությունների ներգրավվածությունը:

6. Հնդկական արտահանողներին աջակցությունը: Դա, մասնավորապես, ներառում է Հնդկաստանից ապրանքների արտահանումների համակարգը (Merchandise Exports from India Scheme, MEIS) և Հնդկաստանից ծառայությունների արտահանման համակարգը (Exports from India Scheme, SEIS), հատուկ

¹ <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/india.htm>

տնտեսական գոտիների (SEZ) և արտահանմանն ուղղված ձեռնարկությունների (EOP) զարգացման տարբեր ծրագրերը: MEIS և SEIS ծրագրերի հիմնական նպատակն է աջակցել հնդկական ապրանքների և ծառայությունների արտահանմանը դեպի արտաքին շուկաներ: Ծրագրի շրջանակներում սահմանվում է այն ապրանքների և ծառայությունների ցանկը, որոնք աջակցվում են որոշակի երկրների շուկաներ արտահանելիս: Աջակցության ամենացածր մակարդակը ներառում է Հնդկաստանի հետ հաստատված կապեր ունեցող երկրների արտահանումը (ԵՄ, ԱՄՆ, Կանադա), երկրորդ խումբում ներառվում է նոր և զարգացող շուկաներ ունեցող երկրների արտահանումը (Աֆրիկա, Լատինական Ամերիկա, ԱՊՀ, Ճապոնիա, Չինաստան, Կորեայի Հանրապետություն) և երրորդ խմբում ընդգրկվում են այլ երկրներ¹:

MEIS ծրագրով պետության աջակցությունը կապված է հատուկ ապրանքների հետ: Փոխհատուցման ամենաբարձր առաջնահերթությունն ու առավելագույն տոկոսը գյուղատնտեսական և էկոլոգիական ապրանքներն են, բարձր հավելյալ արժեք ունեցող պատրաստի արտադրանքները, հիմնական արդյունաբերական արտադրանքը և բարձր տեխնոլոգիական արտադրանքը:

SEIS ծրագիրը կիրառվում է Հնդկաստանում գործող ծառայություններ մատուցող ընկերություններում, այնպիսի ծառայություններ, ինչպիսիք են՝ իրավաբանական, ինժեներական, հաշվապահական, գովազդային, խորհրդատվական, վերլուծական, ճանապարհորդական, փոխադրումներ, պահեստավորում:

MEIS և SEIS ծրագրերի հիմնական գործիքը արտահանողներին հատուկ սերտիֆիկատների կամ վկայագրերի (Duty Credit Scripts) տրամադրումն է: Վկայագրի դրամական համարժեքությունը հաշվարկվում է արտահանվող ապրանքների արժեքի հիման վրա FOB պայմաններով և տատանվում է արտահանման արժեքի 2%-ից մինչև 5%՝ կախված մատակարարվող ապրանքներից և շուկայից: Վկայագրերը գրանցված չեն և կարող են փոխանցվել (վաճառվել) հնդկական այլ առևտրային կազմակերպությունների: Duty Credit Scripts-ը կարող էր օգտագործվել ներմուծման մաքսատուրքեր վճարելու, ներքին շուկայում ձեռք բերված ապրանքների ակցիզային հարկերի վճարման համար:

Հատուկ ծրագրեր են մշակվել ոսկերչական արդյունաբերության, ինչպես նաև «արտահանման» տների («экспортные» дома) համար: Նոր քաղաքականությունը մշակել է «արտահանման» տների վարկանիշային մեխանիզմ՝ կախված արտահանման ծավալներից (բաժանված է հինգ դասի), որպեսզի վերջիններս լրացուցիչ տեխնիկական և փոքր ֆինանսական առավելություններ ապահովեն արտահանման գործողություններն իրականացնելիս: Օրինակ՝ ամենամեծ «արտահանման» տները, որոնց տարեկան արտահանման ծավալը կազմում է ավելի քան 100 միլիոն դոլար, կարող են ինքնուրույն սերտիֆիկացնել իրենց արտադրանքը, ինչը հատկապես կարևոր է Հնդկաստանի հետ արտոնյալ առևտրային ռեժիմ ունեցող երկրների հետ բիզնես վարելիս:

¹ Обзор состояния экономики и основных направлений внешнеэкономической деятельности Индии в 2017/18 финансовом году, с. 40.

Արտահանման խթանման կապիտալ ապրանքների մեխանիզմ (Export Promotion Capital Goods Scheme, EPCGS) ծրագիրը արտահանողներին թույլ է տալիս ներմուծել արտահանման արտադրանքներ արտադրելու համար անհրաժեշտ ապրանքներ և պատկանում է «արտադրության միջոցների» խմբին նվազեցված կամ զրոյական մաքսատուրքով:

2015 թվականից ի վեր գործում է տոկոսների հավասարեցման մեխանիզմ փոքր և միջին ձեռնարկությունների համար, ինչը 3% փոխհատուցում է նախատեսում որոշակի ապրանքներ արտահանողների համար:

Հնդկական արտահանման օժանդակելու գործում կարևոր դեր է խաղում «Հնդկաստանի արտահանման վարկի երաշխիքային կորպորացիան» (Export Credit Guarantee Corporation of India Ltd., ECGC), որը հնդիկ արտահանողներին ապահովում է տարբեր տեսակի ապահովագրական ծածկույթ՝ չստացված արտահանման հասույթից, մի շարք առևտրային կամ քաղաքական նկատառումներից, ինչպես նաև երաշխիքներ տալիս այն բանկին և այլ ֆինանսական հաստատությունների, որոնք արտահանողներին վարկեր են տրամադրում բարենպաստ պայմաններով:

Կարևոր դեր ունի Հնդկաստանի արտահանման-ներմուծման բանկը (Export-Import Bank of India), որը պետական բանկ է, գործելով բանկային և ֆինանսական ծառայությունների շուկայում՝ նախապատվություն է տալիս փոքր և միջին բիզնեսի արտահանման վարկավորմանը:

Հնդկաստանի կառավարությունը մշակում և իրականացնում է հատուկ գործիքներ, որոնք նախատեսված են Հնդկաստանի գրավչությունը բարձրացնելու համար: Այդ գործիքներից են հատուկ տնտեսական գոտիները (SEZ): Դրանցում գտնվող ձեռնարկություններին թույլատրվում է արտադրական գործունեության համար սարքավորումների և հումքի անխափան ներմուծում: Միակ պահանջը դրանց արտադրանքի 100% արտահանումն է: Առանձին դեպքերում թույլատրվում է արտադրանքի մի մասը վաճառել ներքին շուկայում, սակայն միայն բոլոր մաքսային և լրացուցիչ տուրքերի վճարման պահից սկսած՝ առանց որևէ արտոնության տրամադրման:

Հատուկ տնտեսական գոտիներում փոքր ձեռնարկություններ ստեղծելիս համապատասխան լիցենզիա, ներմուծման արտոնագիր չի պահանջվում, արտահանման հասույթի վերադարձման ժամկետը սահմանված է մինչև 365 օր, թույլատրվում է արտահանման հասույթի մինչև 100%-ը պահել արտաբերության հաշիվներում, իսկ տարեկան մինչև 500 միլիոն դոլար արտաքին առևտրային փոխառությունները՝ առանց մարման ժամկետի սահմանափակումների:

7. Կախված տնտեսության ոլորտից՝ երկրի կառավարությունը սահմանում է օտարերկրյա ներդրումների ընդունման պայմանները (ավտոմատ ռեժիմ կամ համապատասխան պետական մարմինների կողմից հաստատման գործընթացն անցնելու անհրաժեշտություն): «Ավտոմատ հաստատման» ռեժիմով ներդրումներ կատարելու համար ներդրողի և Հնդկաստանի պետական մարմինների միջև որևէ համաձայնագիր չի պահանջվում: «Ավտոմատ հաստատման» ռեժի-

մում չընդգրկված տարածքներում պահանջվում է Հնդկաստանի կառավարության հատուկ որոշում¹:

Ավանդաբար Հնդկաստանում օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներն իրականացվում են համատեղ ձեռնարկությունների կազմակերպման ձևով: Հնդկաստանի ազգային կառավարությունը հատուկ ուշադրություն է դարձնում հնարավորությունների և սպառնալիքների հարաբերակցությանը՝ արտաքին ներդրումների գործոնի պատճառով: Ռազմավարական նշանակության մի շարք ոլորտներում, եթե թույլատրվում է, հազվադեպ է պատահում, երբ օտարերկրյա կապիտալի մասնակցության մասնաբաժինը հասնում է 25%-ի: Արտասահմանյան ուղղակի ներդրումներ չեն թույլատրվում մանրածախ, վիճակախաղեր, խաղադրույքներ, բնակարանային և անշարժ գույքի գործարքներում:

8. Առևտրային բանկերի ֆինանսական հոսքերի ակտիվորեն կարգավորումը: Նախ՝ իրացվելիության առումով բանկերը ներդնում են միջոցների որոշակի մասը ցածր եկամտաբեր պետական պարտատոմսերում, և երկրորդ՝ սահմանվում է բանկային վարկերի մասնաբաժինը, որը պետք է ուղղվի տնտեսության որոշակի «առաջնահերթ» ոլորտների ֆինանսավորմանը:

9. Գիտական և տեխնոլոգիական ներուժի աճ և արագ զարգացող ծառայությունների ոլորտը (ներառյալ տեղեկատվական տեխնոլոգիաները, ֆինանսական և բանկային):

10. Ազգային տնտեսության արագ ինտեգրում միջազգային համագործակցություններում, մասնավորապես՝ արտաքին աշխարհի հետ լինելով բաց՝ միաժամանակ պահպանում է ռազմավարական և հատկապես խոստումնալից ազգային շահերը: Համագործակցություն BRICS ասոցիացիայի շրջանակներում (Բրազիլիա, Ռուսաստան, Հնդկաստան, Չինաստան, Հարավային Աֆրիկա), որը դարձել է 21-րդ դարում միջազգային կյանքի նոր երևույթներից մեկը: Երկիրը մասնակցում է նաև այլ ասոցիացիաների. Հնդկաստանի եռակողմ համագործակցությունը Ռուսաստանի և Չինաստանի հետ (RIC), IBSA ֆորում (Հնդկաստան, Բրազիլիա, Հարավային Աֆրիկա), BASIC (Բրազիլիա, Հնդկաստան, Հարավային Աֆրիկա, Չինաստան)։

11. Տնտեսությունում պետական կարգավորման և շուկայի սկզբունքների օպտիմալ համադրությունը, համակարգվածությունը և կառավարության աջակցությունը: Նպատակային պետական քաղաքականության մշակման գործընթացում վճռորոշ դեր է խաղում երկարաժամկետ ռազմավարության առկայությունը, որը համապարփակ սահմանում է կոնկրետ սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հատուկ նպատակներ և ուղեցույցներ: Պահպանվել են առաջնահերթ աճը, պլանավորումը և պետական-մասնավոր հատվածի փոխգործակցությունը:

12. Տնտեսական աճի համատեղումն է տնտեսական արդյունավետության հետ: Այս հիմքի վրա ակնկալվում է բարելավել բնակչության զանգվածային

¹ <http://www.dipp.gov.in>

շերտերի նյութական պայմանները:

13. Կրթության նկատմամբ հարգանքը՝ որպես հնդկական քաղաքակրթության ավանդույթ, հսկայական ներքին շուկա, էժան աշխատուժ: Ներքին շուկայի աճող պահանջարկի ապահովման մեջ հնդկական արտադրողները զբաղեցնում էին գերակշռող դիրք: Սեփական բնակչությունն ունի զգալի աշխատուժ, ցածր աշխատունակ տարիքի բնակչությամբ պայմանավորված՝ երիտասարդության բարձր չափաբաժին:

14. Անգլերենի՝ որպես պաշտոնական լեզվի պահպանման ռազմավարական քաղաքականությունը, աշխատունակ բնակչության մեծ մասի անգլերեն լեզվի տիրապետումը զարգացող այլ երկրների համեմատությամբ, արտագաղթողների հետ Հնդկաստանի կառավարության կապերը: Մասնագիտական շփումներով, հատկապես գիտական և նորարարական ոլորտներում, մտքի փոխանակմամբ հնդկական սփյուռքը հետզհետե սկսում է ներդրումներ կատարել ազգային ձեռնարկություններում:

15. Նահանգների զարգացումը ներսից: Ներկայումս դժվար է լուծել տեղական խնդիրները եկամտի վերաբաշխման միջոցով: Անհրաժեշտ է ապահովել այդ տարածքների ներքին աճ:

16. Հնդկական մոդելը հիմնված է երրորդ («ծառայության») ոլորտի ակտիվ զարգացման վրա, մինչդեռ չինականը դեռ կողմնորոշված է դեպի հիմնականում իրականացվող լայնածավալ արդյունաբերությունը: Հնդկական մոդելը ավելի, քան չինականը ապավինում է ներքին ռեսուրսներին:

17. Հասարակական-քաղաքական ընդհանուր իրավիճակի կայունությունը:

Այսպիսով՝ տնտեսական բարեփոխումները Հնդկաստանը դարձրին կենսունակ, բարենպաստ ազդեցություն ունեցան ազգային արդյունաբերության, գյուղատնտեսության արդիականացման, ծառայությունների ոլորտի արագացված զարգացման, սոցիալական խնդրի աստիճանական լուծման և երկրի՝ համաշխարհային տնտեսությանը առաջադեմ ինտեգրման համար:

Կարծում եմ՝ Հնդկաստանում իրականացված տնտեսական բարեփոխումների մի մասը կարող է կիրարկվել ՀՀ տնտեսությունում:

Կիրառական եզրակացություններ և առաջարկություններ

1. Երկրում սեփական արդյունաբերական և տեխնիկական բազայի ստեղծումից հետո անցնել արտահանմանն ուղղված զարգացման մոդելի: Տնտեսական մոդելը պետք է հիմնված լինի երկու ուղղությունների վրա՝ «արտաքին աճ», որն ապահովվում է խոշոր և միջին արդյունաբերության զարգացմամբ, և «ներքին աճ», որի հիմքում ընկած է «փոքր տնտեսությունը»: Խոշոր և միջին բիզնեսը պետք է փոխկապակցված լինեն և լրացնեն միմյանց, քանի որ փոքր տնտեսության զարգացման շնորհիվ խոշոր բիզնեսն ավելի արագ է աճում:

2. Կայուն զարգացում երեք հարթություններում՝ տնտեսական, բնապահպանական և սոցիալական՝ հաշվի առնելով երեք խնդիր՝ տնտեսական արդյունավետություն, բնապահպանական անվտանգություն և սոցիալական ապահո-

վություն: Էական ներդրում կայուն զարգացման խնդրի լուծման գործում՝ հիմք ընդունելով տնտեսական աճը, ազգային կրթական համակարգերի զարգացումը, առողջապահությունը, սոցիալական զարգացումը: Գիտության և տեխնոլոգիաների զարգացման ընդհանուր ուղղություններ ընդգրկել բնակչության հիմնական կարիքները բավարարող տեխնոլոգիաների զարգացումը, սոցիալական և տնտեսական զարգացման ծրագրերի սերտ ինտեգրում գիտության և տեխնոլոգիաների հետ, գիտելիքահենք արտահանման կառուցվածքի փոփոխության խթանում, հասարակության բոլոր ոլորտներում գիտության տարածման խթանում, երիտասարդության համար գիտական ոլորտում աշխատելու հնարավորությունների ընդլայնում:

3. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման ռազմավարության մշակման և միջոցների նպատակային օգտագործման ապահովման գործում կարևորել պետության ազդեցության պլանավորումը: Զարգացման յուրաքանչյուր փուլի համար պլանավորումը պետք է որոշի շուկայի և պետական կարգավորման, պետական և մասնավոր հատվածների, ազգային և արտաքին կապիտալի, խոշոր և փոքր արտադրության դերը: Անհրաժեշտ է համատեղել պետական հատվածի քաղաքականության պլանավորումը մասնավոր հատվածի պլանավորման հետ, հաշվի առնել մարզային ծրագրերը, որոնք պետք է բխեն ազգային ծրագրից, ձևավորել վիճակագրական լայն բազա, ներգրավել գիտական և փորձագիտական հանրությանը որոշումների կայացման ընթացքում, կենտրոնացնել հասարակությանը սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացին:

4. Տնտեսության պետական և մասնավոր հատվածների դերն ու տեղը պետք է որոշվի յուրաքանչյուր փուլում՝ հիմնվելով սոցիալ-տնտեսական զարգացման ձեռք բերված մակարդակի և ռազմավարական նպատակների վրա: Մասնավորապես՝ խոշոր կապիտալի կառուցվածքի արդիականացում՝ ապահովելով դրա արտահոսքը դեպի կապիտալատար և տեխնոլոգիական բարդ արդյունաբերություն, որպես հիմնական ներդրող (ընդհանուր ներդրման մոտ 1/3-ը) պետք է հանդես գա պետությունը: Ընտրված ռազմավարությունն ապահովում է ներդրումների մշտական աճ տնտեսության բոլոր ոլորտներում: Սա իր հերթին կապահովի տնտեսական աճի բարձր տեմպեր և դրա արդիականացումը ճգնաժամերի պայմաններում:

5. Առավելագույն զբաղվածության ապահովում փոքր արդյունաբերությամբ: Փոքրածավալ արտադրությունը պետք է լինի ավանդական և ժամանակակից: ՓՄՁ զարգացմանը պետք է նպաստեն հավատարմագրմանն առնչվող ծախսերի 75%-ի կատարումը պետության կողմից, պետական գնումների որոշակի տոկոսի ապահովումը ՓՄՁ-ների համար՝ փոքր ձեռնարկությունների կորպորացիայի միջոցով ապահովելով խոշոր պատվերների կատարումը: Ազգային Փոքր բիզնեսի կորպորացիան (National Small Industries Corporation) փոքր ձեռնարկությունների անունից հայտ է ներկայացնում մրցույթին մասնակցելու համար: Այնուհետև պատվերը բաշխվում է մասնակիցների միջև՝ իրենց արտադրական հնարավորություններին համապատասխան:

6. Տեքստիլ արդյունաբերությանն աջակցելու քաղաքականությունը պետք է ներառի տեխնիկական վերազինման ֆինանսավորում, որը արտադրողներին ֆինանսական աջակցություն է տալիս պետական փոխհատուցումների և սուբսիդիաների միջոցով արտադրությունն արդիականացնելու համար, ինչպես նաև տեքստիլ տեխնոլոգիական արդյունաբերական պարկերի ստեղծման ծրագրով կառավարությունը պետք է իրականացնի կազմակերպական և իրավական բոլոր միջոցառումները: Ծրագիրը խթանում է նորարարությունը պետական-մասնավոր գործընկերության մեխանիզմների միջոցով:

7. Աջակցություն արտահանողներին, մասնավորապես՝

- սահմանել այն ապրանքների և ծառայությունների ցանկը, որոնք աջակցություն են ստանում որոշակի երկրների շուկաներ արտահանվելիս: Աջակցության ամենացածր մակարդակը ներառում է տվյալ երկրի հետ հաստատված կապեր ունեցող երկրներ արտահանումը, երկրորդ խումբը ներառում է նոր և զարգացող շուկաներ ունեցող երկրներ արտահանումը և երրորդ խմբում ընդգրկվում են այլ երկրներ:

- Պետության աջակցությունը պետք է վերաբերի հատուկ ապրանքների փոխհատուցման ամենաբարձր առաջնահերթությունն ու առավելագույն տոկոսը տալ գյուղատնտեսական և էկոլոգիական, բարձր հավելյալ արժեք ունեցող, հիմնական արդյունաբերական և բարձր տեխնոլոգիական արտադրանքներին: Այս ծրագրերի հիմնական գործիքը կարող է լինեն հատուկ սերտիֆիկատների կամ վկայագրերի (Duty Credit Scrips) տրամադրումն արտահանողներին: Վկայագրի դրամական համարժեքությունը հաշվարկվում է արտահանվող ապրանքների արժեքի հիման վրա FOB պայմաններով և տատանվում է արտահանման արժեքի 2%-ից մինչև 5%՝ կախված մատակարարվող ապրանքներից և շուկայից: Վկայագրերը կարող են փոխանցվել (վաճառվել) այլ առևտրային կազմակերպություններին: Duty Credit Scripts-ը կարող է օգտագործվել ներմուծման մաքսատուրքեր վճարելու, ներքին շուկայում ձեռք բերված ապրանքների ակցիզային հարկերի վճարման համար:

- Հատուկ ծրագրեր մշակել ոսկերչական արդյունաբերության, ինչպես նաև «արտահանման» տների («экспортные» дома) համար: «Արտահանման» տների վարկանիշային մեխանիզմով, կախված արտահանման ծավալներից, տրամադրել տեխնիկական և ֆինանսական փոքր առավելություններ արտահանման գործողություններն իրականացնելիս: Օրինակ՝ ամենամեծ «արտահանման» տները, որոնց տարեկան արտահանման ծավալը ավելի քան 100 միլիոն դոլար է, կարող են ինքնուրույն սերտիֆիկացնել իրենց արտադրանքը:

- Արտահանման օժանդակելու գործում կարևորել «Արտահանման վարկի երաշխիքներ տրամադրող կորպորացիաները», որոնք արտահանողներին տրամադրում են տարբեր տեսակի ապահովագրական ծածկույթ՝ չստացված արտահանման հասույթից, մի շարք առևտրային կամ քաղաքական նկատառումներից, ինչպես նաև երաշխիքներ տալիս այն բանկին և այլ ֆինանսական

հաստատությունների, որոնք արտահանողներին վարկեր են տրամադրում բարենպաստ պայմաններով:

- Հատուկ տնտեսական գոտիներում փոքր ձեռնարկությունների տարեկան մինչև 500 միլիոն դոլարի արտաքին առևտրային փոխառությունները թույլատրել մարելու առանց ժամկետի սահմանափակումների:

8. Օտարերկրյա ուղղակի ներդրումները նպատակահարմար է իրականացնել համատեղ ձեռնարկությունների ձևավորմամբ: Ռազմավարական նշանակության մի շարք ոլորտներում օտարերկրյա կապիտալի մասնակցության մասնաբաժինը չպետք է գերազանցի 25%-ը: Օտարերկրյա կապիտալ ուղղակի ներդրումներ չթույլատրել որոշ ոլորտներում, մասնավորապես՝ մանրածախ առևտրում և վիճակախաղերում:

9. Պետությունը իր մասնակցությունը պետք է ունենա առևտրային բանկերի ֆինանսական հոսքերի կարգավորման գործում, մասնավորապես՝ պետք է սահմանել բանկերի վարկերի մասնաբաժին, որը պետք է ուղղվի տնտեսության «առաջնահերթ» որոշ ոլորտների ֆինանսավորմանը:

10. Ներկայումս դժվար է լուծել տեղական խնդիրները եկամտի վերաբաշխման միջոցով: Անհրաժեշտ է ապահովել մարզերում ներքին աճ: Այս ուղղությամբ կարևոր է ձևավորել համագործակցային տնտեսությունը: Նման տնտեսության մեծ մասը անհրաժեշտ է ձևավորել գյուղական վայրերում և օժանդակել դրանց՝ ընդհուպ գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացումը:

Կարծում եմ՝ տնտեսական բարեփոխումների հնդկական փորձը կարող է օգտակար լինել Հայաստանի տնտեսությանը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Индия: особенности экономического роста и энергетика, Бюллетень о текущих тенденциях мировой экономики, выпуск № 33, июнь 2018, 20 с.
2. Галищева Н., “Делийский консенсус” – индийская модель либерализации экономики // Мировая экономика: проблемы восстановления // Азия и Африка сегодня, № 3 2014, 8 с., էլեկտրոնային հղում՝ <file:///C:/Users/Razmik/Desktop/hndkastan/08.11/+ .pdf>.
3. Маляров О., Государственное регулирование в переходной экономике: опыт Индии // Россия и мир в XXI веке // 133 с., էլեկտրոնային հղում՝ file:///C:/Users/Razmik/Desktop/hndkastan/08.11/elibrary_16401222_24545571+ .pdf.
4. Маляров О., Роль государства в переходной экономике: опыт Индии // Экономическая наука современной России // Экономика зарубежных стран // N 2, 2000г., 16 с., էլեկտրոնային հղում՝ file:///C:/Users/Razmik/Desktop/hndkastan/08.11/elibrary_9567726_35965859.pdf.
5. Обзор состояния экономики и основных направлений внешнеэкономической деятельности Индии в 2017/18 финансовом году, 65 с.
6. INDIA: SYSTEMATIC COUNTRY DIAGNOSTIC, Realizing the promise of prosperity, WORLD BANK GROUP, REPORTNO:126284-IN, P.119.

7. INTERNATIONAL MONETARY FUND, WORLD ECONOMIC OUTLOOK, Growth Slowdown, Precarious Recovery, 2019, p. 216.
8. KPMG India Economic Survey 2018-19, Key highlights, Flash News, 04 July 2019, p. 19.
9. OECD Economic Surveys India Executive Summary, December 2019, p.8.
10. <http://lawinrussia.ru/content/opyt-ekonomicheskoy-reformy-v-indii-0>
11. <http://www.ereport.ru/articles/weconomy/india.htm>
12. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/aepr.12239>
13. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=IN>
14. <https://globalaffairs.ru/global-processes/Indiya-nachat-s-maloi-19366>
15. <http://www.dipp.gov.in>

Գրիգոր Մանուկյան

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒՐՎԱԳԾԵՐԸ

Ամփոփագիր: Վերջին երկու տասնամյակում ձեռնարկված տնտեսական լայնածավալ բարեփոխումները Հնդկաստանը դարձրել են կենսունակ, ներդրումների համար մրցակցային, ինչպես նաև համաշխարհային տնտեսությանն առաջադեմ ինտեգրման երկիր: Հնդկաստանում իրականացվող տնտեսական բարեփոխումների մի մասը կարող է տեղայնացվել ՀՀ տնտեսությունում: Կարծում ենք՝ այն կնպաստի Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության արդիականացմանը և դիվերսիֆիկացմանը, տարածքային անհավասարակշռության արդի խնդիրների մեղմացմանը, մարդկային կապիտալի որակի բարձրացմանը, ՓՄՁ ակտիվացմանը, էկո-ստանդարտների ակտիվ իրականացմանը:

Բանալի բառեր. տնտեսական բարեփոխում, դիվերսիֆիկացում, մարդկային կապիտալ, տնտեսական մոդել, արտահանման վարկ, «արտահանման» տներ

Григор Манукян

КОНТУРЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РЕФОРМ ИНДИИ

Аннотация: Масштабные экономические реформы, проведенные в последние два десятилетия, сделали Индию жизнеспособной страной, страной конкурентоспособной для инвестиций, а также страной с развитой интеграцией в мировую экономику. Некоторые из экономических реформ, проводимых в Индии, могут быть применены в экономике Республики Армения. Мы считаем,

что это поспособствует модернизации и диверсификации экономики Республики Армения, смягчению актуальных проблем территориального дисбаланса, повышению качества человеческого капитала, активации малого и среднего бизнеса, активному внедрению экологических стандартов.

Ключевые слова: экономическая реформа, диверсификация, человеческий капитал, экономическая модель, экспортный кредит, «экспортные» дома

Grigor Manukyan

OUTLINES OF ECONOMIC REFORMS OF INDIA

Abstract: The large-scale economic reforms undertaken in the last two decades turned India to a viable country, country competitive for investment, and a country with the progressive integration into the global economy. Some of the economic reforms carried out in India can be applied in in the economy of the Republic of Armenia. We believe that this will contribute to modernization and diversification of the economy of the Republic of Armenia, mitigation of challenging issues of territorial imbalance, improvement of quality of human capital, activation of SME, active implementation of eco standards.

Keywords: economic reform, diversification, human capital, economic model, export credit, “export” houses